

УДК 93 (477.74) : 314.151.3-054.7

**КИТАЙЦІ В ОДЕСІ: ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ЗАРОБІТНА ПЛАТНЯ В УМОВАХ
СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ (90-ті рр. ХХ ст.)****Микола Михайлуца¹, Валентина Деречина²**¹Одеський національний морський університет
Україна, 65029, м. Одеса, вул. Мечникова, 34
e-mail: Michailuca@ukr.net²Державний архів Одеської області
Україна, 65026, м. Одеса, вул. Жуковського, 18
e-mail: Valmitrova@gmail.com

Формування міждержавних відносин між незалежною Україною та Китайською Народною Республікою ще на відстані одного покоління назад, як наукова проблема, залишалася на краю наукового дискурсу, перебуваючи здебільшого у полі зору винятково міжнародних аналітиків і дипломатичних інституцій. Це не можна сказати про історичний період від модерного часу та до завершення Другої світової війни. Значного прориву сягнули у цьому напрямку науковці Інституту сходознавства імені А. Кримського НАН України. Серед низки важливих праць останніх десяти років виділимо китаєзнавчі нариси В. Кіктенка [14], дослідження В. Гончарука [6; 7], які присвячені зв'язкам між двома країнами, зокрема соціально-економічним процесам і викликам ХХІ ст. Проблемам розвитку українсько-китайських відносин і підсумкам десятирічного періоду від часу налагодження дипломатичних відносин між Україною та КНР приділяє увагу журнал «Україна – Китай: інформаційно-аналитическое обозрение» [24], на сторінках якого подавалися матеріали щодо стратегічного партнерства між двома країнами. Сучасні торгово-економічні відносини між Україною та КНР аналізують В. Величко [2,3,4], О. Шайда та М. Матула [26], питанням перспективного партнерства України у регіонах Далекого Сходу та Південно-Східної Азії присвячено статтю С. Нікішенко та В. Чумака [18], аспекти науково-технічних і культурних зв'язків на регіональному рівні розглядав В. Толстокоров [23], розвиток відносин України та КНР у гуманітарній сфері кінця минулого століття вивчала О. Сосюкіна [22]. Нам видається, що серед значного пласту наукової літератури все ж відсутній регіональний погляд на трудову міграцію та двосторонні економічні відносини між окремими регіонами (областями, провінціями) України й КНР на зламі епох, в умовах пошуку

своєї промислово-економічної моделі та їх соціальних складових.

Оскільки сучасний період відносин України та КНР відбувається у багатьох сферах у висхідній динаміці, обидві країни позначають свої, й доволі ґрунтовні, інтереси у багатьох сферах розвитку всебічних зв'язків і взаємодії як у внутрішніх процесах, так і на міжнародній арені, відтак, потяг до пізнання здобутків китайської цивілізації серед науковців зростає. Виправданий інтерес викликають і соціально-економічні відносини між окремими регіонами незалежної України та КНР на ранньому етапі, з початку 90-х років минулого століття.

Усвідомлюючи минуле наших країн у ХХ ст., можемо констатувати, що відносини КНР і СРСР (й України, у тому числі до 1991 р.) визначалися тенденціями розвитку їх внутрішньої та зовнішньої політики, взаємодія яких призводила до співпраці та протистояння, періодами «певної» конфронтації та «певної» нормалізації двосторонніх зв'язків. Всі ці процеси відкладали свій відбиток не тільки на специфіку відносин двох держав, а й на співвідношення світових політичних сил, а після розпаду СРСР, безсумнівно, визначало початок взаємин незалежної України та КНР.

Події, про які йтиметься у статті, сталися після дуже важливих процесів, що відбулися у СРСР і в Китаї, і визначили перехід КНР від «культурної революції» до початку модернізації господарства, до зміни провідних ідеологічних установок в обох країнах, до динаміки відносин у руслі переходу від конфронтації до нормалізації.

Звичайно ж, змінилася і геополітична обстановка у світі після розпаду СРСР у 1991 році. Зауважимо, що активна фаза у нормалізації відносин між СРСР і КНР почалася після візиту М. Горбачова до Китайської Народної Республіки у період 15-18 травня 1989 р. [5]. У спільному комюніке, підписаному в останній день

візиту, містився пункт, в якому зазначалося: «Сторони вважають корисним обмін між обома сторонами інформацією і досвідом у галузі соціалістичного будівництва, а також думками з питань двосторонніх відносин і міжнародної обстановки, який представляв взаємний інтерес» [5, с. 75].

Відтак, стала можливою активізація співпраці й Одеського регіону, й самої Одеси з КНР. Неодноразово громадські й урядові делегації з КНР вели перемовини про побратимські відносини поміж морськими містами-портами, про спільні економічні, культурні й освітні контакти [17]. Перші трудові групи китайських працівників з'явилися у промисловості причорноморського міста на початку 1990 року, будучи найняті на виробниче об'єднання «Акація», на підприємства концерну «Союзпромметіз» та інші. Щоправда, налагодження відносин розпочалося спершу на рівні індивідуальних контактів ще восени 1988 р., коли начальник електродного цеху О. Зак взяв участь у спілкуванні з делегацією від Харбінського інституту зварювання, яка на запрошення Академії наук УРСР перебувала в Одесі [11, с. 1]. 1989-й став роком становлення міцних економічних зв'язків, оскільки, перебуваючи у Харбіні, представники з Одеси провели перемовини з приводу техніко-економічного і торгівельного співробітництва між Харбіном та Одесою, та, зокрема, між Харбінським механо-електронно-металургійним комбінатом (далі – ХМЕМ) та Одеським сталепрокатним виробничим об'єднанням імені Дзержинського* (далі – ОСПВО ім. Дзержинського). Саме тоді, коли позачерговий з'їзд народних депутатів СРСР обрав М. Горбачова президентом Радянського Союзу, газета «Вісті з України» від березня 1990 р. повідомляла про взаємовигідний контракт «Одеського сталеканату» на п'ять років, за яким «150 чоловік усі ці роки працюватимуть з радянськими робітниками. Харбін одержуватиме надпланову продукцію – зварювальний і канатний дріт у кількості 1 600 тон щороку [15, с. 7]. Посланцям з Китаю були запропоновані такі ж умови, що й радянським спеціалістам; зарплата їм нараховуватиметься за розцінками та нормами, що діяли на підприємстві.

Після відвідин КНР у серпні 1989 р. керів-

ництвом ОСПВО ім. Дзержинського на договірних умовах було підписано угоду про надання китайській стороні технології, технічної документації й устаткування для виготовлення тригранопрядних канатів і канатів з пластичних волокон для нафтової промисловості. До того ж, українська сторона брала на себе зобов'язання допомогти і спеціалістами, і поставками до КНР двох верстатів для зварювання тонкого дроту та гострильного. Китайська сторона, відповідно, мала поставити електричну автоматизовану машину для випробування дроту на перегин. Одеські виробники запропонували надати китайцям і технології будівництва агрегату суміщених процесів патентування й оцинковки проволони. У листопаді 1989 р. делегація з КНР, яку очолював Чжао Цинань, а також заступник директора ХМЕМ із зовнішніх зв'язків Го Чжуньї узгодили та затвердили низку питань: від оплати праці до святкування національних знаменних дат і подій, від приміщень для проживання до приготування національних страв. У грудні в КНР підписано остаточні документи, які з перших днів січня 1990 р. набрали чинності важливих економічних, правових і моральних зобов'язань.

Про те, як активно китайське керівництво орієнтувалось на підготовку робітничих кадрів за кордоном, свідчить наступна інформація. Станом на кінець 1980-х років (за 10 років з кінця 1970-х рр.) Китай надіслав до зарубіжних країн понад 300 тис. робітників та інженерно-технічних працівників. За цей час було підписано 164 контракти на будівельні підряди й експорт робочої сили з 117 країнами. Загальна сума контрактів перевищувала 10,3 млрд. крб. [16, с. 2]. Невелика частка майже із третини мільйонної армії трудових мігрантів була спрямована і на південь України.

На початку, згідно з контрактом між ОСПВО ім. Дзержинського (генеральний директор – В. Маргачов) і Харбінським механо-електронно-металургійним комбінатом (начальник, член народного уряду Харбіна – Ся Шаочу) передбачалося працевлаштувати загалом 150 робітників упродовж п'яти років. У березні 1990 р., подолавши тяжкий тридцятигодинний переліт за маршрутом Харбін-Хабаровськ-Одеса, 69 робітників-харбінців прилетіли лайнером ТУ-154 «Аерофлоту» до Одеського аеропорту. Вже наступного дня частину трудових мігрантів – 28 китайців знайомили з колективом цеху зварювання проволони № 8 (нач. цеху – М. Хазанкін), розподілили по змінам і, поділивши на три групи, закріпили

* З 1994 р. – Одеське закрите акціонерне товариство «Стальметиз» імені Ф.Э. Дзержинського. Ліквідовано у 2004 р. (Див.: Держархів Одеської області. Ф.1947. Оп.1. Спр.2014. Арк.60-66). Сьогодні завод є приватним акціонерним товариством Виробниче об'єднання «Сталеканат-Сілура».

за досвідченими наставниками: головою ради трудового колективу об'єднання Ф. Романюком та волочильниками Г. Корабліним і П. Михайловим. Іншу групу з 22 китайських робітників було включено до сталедротового цеху № 10, їх очолив тридцятирічний майстер Чи Тен Мін. Його зарплатня була визначена у розмірі 200 руб. у 1990 р., яка надалі неодноразово підвищувалася до 3 тис. крб. у 1992 р. (бл. 14,5\$ за тогочасним курсом) [15]. Уся китайська трудова община ОСПВО ім. Дзержинського була поселена у гуртожиток № 14 на території однойменного містечка, який у народі стали йменувати «китайським домом».

З 1 січня 1990 р. відбулося роз'єднання ОСПВО ім. Дзержинського на два підприємства – сталепрокатне об'єднання та канатний завод у рамках єдиного загальносоюзного концерну «Союзпромметіз» [12].

Усі китайські громадяни спочатку були оформлені учнями волочильника й оцинковника. З липня того ж року, після 3-4-х місяців навчання робітничим спеціальностям, були переведені на посади волочильника*, оцинковника** і гальванщика*** дроту. Деякі працівники з літа 1992 р. оволодівали також і робітничими спеціальностями калильщика дроту, машиніста канатного стану тощо. Більшість китайських робітників працювали на виробництві до закінчення контракту у 1992 р., тобто близько півтора-двох років. По-суті, це був період дуже нестабільний у фінансово-економічному плані, коли незалежна Україна, після розпаду СРСР, намагалася перейти до національної валюти, при цьому перебуваючи ще у рублевій зоні.

У листопаді 1992 р. на завод прибула ще одна група з двох десятків китайських робітників на чолі з майстром Луї Фей Хуном. Вони були влаштовані у цех зварювального дроту № 8 на вакантні посади, де більшість з них пропрацювали до закінчення контракту 25 травня 1994 р., коли економічна ситуація в

Україні була досить плачевною.

Щоб зрозуміти економічні можливості китайських трудмігрантів, екстраполюємо увагу в недалеку фінансову історію першої половини 1990-х років. Картки споживача в Україні з купонами, виданими населенню у серпні-грудні 1991 р, були замінені з 10 січня 1992 р. на купони багаторазового використання для розрахунків населення за продовольчі та промислові товари. Ці купони виконували функції готівки та були еквівалентними відповідним грошовим купюрам. Постановою від 4 квітня 1992 р. «Про розширення введення в обіг купонів багаторазового використання» Кабінет Міністрів України та Національний Банк України встановлювали, що всі грошові виплати населенню мали здійснюватися у купонах багаторазового використання на повну суму цих виплат. Разом з тим, за бажанням населення 30% виплат могли здійснюватися у рублях [25]. Процес поступового витіснення радянського рубля із вживання в Україні тривав у тому ж 1992 р. і завершився 7 листопада 1992 р. Указом президента Л. Кравчука «Про реформу грошової системи України». Від 12 листопада 1992 р. на території України було припинено функціонування рубля у грошовому обігу. Через чотири роки, згідно з Указом Л. Кучми від 25 серпня 1996 р. «Про грошову реформу в Україні» з 2 вересня були введені гривневі банкноти та монети. Купонокарбованці перестали бути законним засобом платежу на території країни з 16 вересня 1996 р., хоча обмін на гривні продовжувався через банки. Цим, по-суті, і закінчилася грошова реформа. Відтак, цілком влучною є китайська мудрість, коли людині не побажаєш «жити у часи великих змін!».

Проте, нас зацікавить заробітна плата, яку на той момент отримували робітники з Китаю, що прибули до Одеси на заробітки, зокрема, трансформації їхньої зарплати до і після проголошення незалежності України. Нижню хронологічну межу визначив квітень 1990 року – початок трудової діяльності китайських працівників і верхня межа – березень-місяць 1992 року – закінчення контракту та повернення до Китаю. Для прикладу візьмемо волочильника дроту 3 розряду Хуанг Бао Чена, який працював у цеху № 11 на Одеському сталедротовому заводі ім. Дзержинського. У квітні 1990 р. за 13 робочих днів він заробив 116 крб., а відрахування склали 162 крб. 36 коп., що створило працівнику борг – 45 крб. 78 коп. Два роки потому цей же робітник за березень 1992 р. заробив 4 560 к/крб. (купонокарбованців) [8,

* Волочильник – робітнича професія, оператор волочильного стану, пов'язана з технологічним процесом витягування (волочіння) різних видів дроту із різноманітних металів (сталі, міді, алюмінію).

** Оцинковник – робітнича професія, яка пов'язана з процесом покриття металевих деталей і виробів (дроту), шляхом оцинкування, занурюючи у розплавлений цинк, або шляхом напилювання й обпалювання.

*** Гальванщик – робітнича професія, яка передбачає гальванічне покриття деталей і виробів (хромування, нікелювання), підготовку ванн, електродів розчинів тощо.

арк. 5-6], з яких відрядна платня становила 3 230 к/крб., решту суми формували премія та платня за нічні. Найбільшу частку із зарплати становила сума відрахувань переказом до Китаю для родини – 3 382 к/крб. і т.зв. прибутковий податок – 520 к/крб. Відрахування ж на квартирну плату (гуртожиток) і до пенсійного

фонду становили вкрай мізерні величини. Аналогічну ситуацію ілюструє і підтверджує наведена нижче Таблиця 1, складена нами на основі розрахункових листів робітника Лян Дзявея з Держархіву Одеської області [19, арк. 13].

Таблиця 1.

**Заробітна платня Лян Дзявея
волочильника дроту 3 розряду на заводі ОСПВО ім. Дзержинського
(березень 1990 р. – серпень 1992 р.)**

Види виплат	Посада	Період				
		Березень 1990 р. (за 8 днів)	Вересень 1991 р. (за 23 дні)	Лютий 1992 р. (за 21 день)	Березень 1992 р. (за 22 дні)	Серпень 1992 р. (за 19 днів)
Заробітна плата	Волочильник, Розряд 3А	32,12	1237,52	5161,65	6526,20	6168,39
Перераховано в КНР		-		3657,27	5086,65	3708,68
Утримано за житло		-	-	13,0	13,0	22,0
Прибутковий податок		-	126,24	641,20	912,80	602,16
Пенсійний фонд		-	12,37	50,10	63,75	55,55

Якщо перевести у доларовий еквівалент по курсу 403 крб. (на літо 1992 р.) за 1\$ отримаємо зарплату в 11,3\$. Відповідно, працівники відправляли родинам до КНР у межах 8-10\$ кожний. Необхідно враховувати, що долар зростає чи не щоденно. Наприклад, на початку 1992 р. за нього давали 208 крб., тобто удвічі менше ніж влітку. Восени (у листопаді) 1993 р. офіційний курс становив уже 12 610 крб. за 1\$, а через 5 місяців переважив за 13 тис. У лютому 1995 р. курс становив – 116 900 крб. за долар. Економічні дайджести визначали падіння курсу карбованця до долара у 290 разів!

Це була складна історія 1990-х, яка надає можливість зрозуміти «стратегії виживання маленької людини» в умовах модернізації української економіки в умовах світових трансформацій.

Аналіз відомостей на зарплату, згаданого робітника Хуанг Бао Чена, дав нам можливість простежити прогресуючу динаміку у його зарплаті, однак зростання інфляції, різкі стрибки цін на товари й інші складові соціального пакету, привели урешті-решт до вкрай низької купівельної спроможності працівника та знецінення його важкої праці. За 1991-1998 рр., на думку київського дослідника-економіста

К. Паливоди [20, с. 60], номінальна зарплата в Україні зросла у 61 795,5 рази, а споживчі ціни – у 217 400,9 рази, таким чином, індекс реальної заробітної плати склав 0,284. За шість років після 1991 р. реальна заробітна плата впала на 65,7%. Зарплата 10% найбільш бідних і 10% найбільш високооплачуваних 1990 року відрізнялася як 1:6, далі ще більше, доходючи наприкінці 1990-х років до співвідношення 1:12! Заробітна плата у сімейних доходах населення знизилася на 21,6%. У таких умовах китайські робітники заводу (втім, як і всі інші) змушені були важко працювати, причому в умовах екологічно небезпечної для здоров'я людини технології виробництва.

Специфіка виробництва передбачала використання гарячих і високих температур, різних кислот і, природно, наявність їх шкідливих сполук і випарів під час оцинковки, гальванізації* й інших технологічних процесах. Багато робітників цих спеціальностей, пропрацювавши кілька років, як правило, набували професійних захворювань, алергічних дерматитів, захворювань легенів, дихальних органів та

* Нанесення різних покриттів на металеві поверхні шляхом нікелювання, хромування тощо.

інше. Саме з цієї причини роботодавцями використовувалися переважно молоді та середнього віку люди. За нашими підрахунками, серед китайських робітників середній вік становив 27-28 років. Найстарший китаець, який працював на заводі, мав 42 роки. Дві третини китайців, що прибули до Одеси навесні 1990 р., становили люди у межах вікової розбіжності – 28-35 років.

Серед чинників, які ускладнювали процеси адаптації китайських працівників, особливо перші партії, було те, що вони не завжди виконували свої обов'язки за контрактом, а саме, не витримували умов праці, норм виробітку, дозволяли собі покидати робочі місця достроково, траплялися випадки прогулів, навіть пияцтва. Так, у цеху зварювання дроту китайці не вправлялися з виробничими нормами, виконуючи середньомісячні показники лише на 87,3%, у січні-лютому 1991 р. вже на 96,5%, і тільки навесні – у березні-квітні-травні, план виконувався на 100%. А серед наймолодших працівників було чотири 19-річних юнака – учні волочильника, які через важку працю, або з неповажних причин, допускали собі прогули роботи по кілька днів поспіль. Були й такі, що робили це систематично, маючи від 10 до 19 прогулів за рік. Такі порушення трудового законодавства унеможлилювалися комплексно – й адміністрацією заводу, і керівником китайської групи. Останній, звертаючись до жорстких заходів, окрім умовлянь і виховання, відправив 16 осіб до Харбіну, а адміністрація ОСПВО ім. Дзержинського з метою наведення дисципліни та порядку, наприкінці 1991 р. впровадила щодо злісних порушників трудової дисципліни відправку до КНР власним коштом [10, арк. 325].

Розквіт роздрібної торгівлі на стихійних базарах стимулював до комерції не тільки одеситів, а й китайців. Працівники об'єднання «Промтовари» підписали контракт з підприємцями міста-побратима Харбіна на поставку до Одеси термосів, телевізорів, чоловічих сорочок на загальну суму 1 млн. інвалютних крб., а наприкінці грудня 1990 р. товари надійшли до прилавків Одеси [1]. У нових економічних і соціальних умовах деякі китайські робітники торгували на базарах, спекулюючи на дефіцитних товарах, що викликало певне занепокоєння з боку консервативної місцевої партійно-державної номенклатури. Однак керівник китайської групи Лю виправдовував співвітчизників, зазначаючи у газетному інтерв'ю у жовтні 1991 р.: «Коли я чую, про 10 тис. крб., зароблених китайцями на базарах, мені стає сміш-

но. Прибуток, якщо він і є, як правило в десять разів менше. До того ж, щорічний перехід через дві митниці ніяк не дозволить стати спекулянттом. Краще б придивились ваші компетентні органи до так званих туристів до Румунії, Туреччини, Польщі» [21, с. 2].

Разом з тим, працівники з твердою життєвою позицією, які мали родини у Китаї, відповідальні та старанні, навпаки проявляли працьовитість і високий професіоналізм. Переважно ці якості були притаманні людям середнього віку – від 35 до 40 років; до них адміністрація абсолютно ніяких зауважень не мала, навпаки заохочуючи преміями. Так, волочильник Чжен Лі, на конкурсі професійної майстерності посів третє місце. Адміністрація заводу й уповноважений ХМЕМ на «дзержинці» Го Чжуньні неодноразово заохочували робітників, надсилаючи рідним у КНР листи вдячності за синів, розповідаючи про їхні трудові успіхи та звершення. За високі виробничі показники восени 1990 р. до дня проголошення КНР 25 китайських працівників «дзержинки» були нагороджені Почесними грамотами та 16 – премійовано грішми [13, с. 2]. Саме на цьому підприємстві було прийнято рішення про створення первинної організації Одеського відділення Товариства радянсько-китайської дружби.

Згодом, через півтора року «китайські робітники стали повноправними членами трудового колективу», про що впевнено писала обласна газета [21, с. 2], вони навіть і у відпустку встигли з'їздити, що було передбачено радянським трудовим законодавством*.

Підсумовуючи, зазначимо, що історіографія кінця ХХ ст. мало представлена дослідженнями китайської трудової міграції як до півдня України, так і на Одещину. Перші публікації на газетних шпальтах республіканських і місцевих видань носили публіцистичний характер. Окремими науковцями, зокрема Інституту сходознавства імені А. Кримського НАН України, дещо подолано прогалини і згодом побачили світ праці, присвячені міжнародному економічному співробітництву між Україною та КНР, хоча міжрегіональні аспекти залишаються ще у тіні загальнодержавних і глобальних, світових.

Перші трудові мігранти з Китаю з'явилися на Одещині у березні 1990 р. на промислових об'єктах Одеси, зокрема на Одеському сталеп-

* На відміну від радянського трудового законодавства, у китайському не передбачалося щорічних відпусток працівників.

рокатному виробничому об'єднання ім. Дзержинського. Півтори сотні працівників, з одного боку, задовольняли потребу українського підприємства у дефіциті робочих рук на екологічно проблемному виробництві, з іншого, китайське керівництво, таким чином, забезпечувало кваліфікованими кадрами промисловість КНР, яка на початку 1990-х перебувала на стадії модернізації. За 2 роки роботи в Україні, китайські працівники навчалися робочим спеціальностям і, повертаючись на батьківщину, становили ядро сталедротової промисловості. Інакше кажучи, кілька десятків робітників, що приїхали до України, проблему безробіття у КНР не вирішували, хіба що у нашій економіці вони займали нішу найнебезпечнішої ланки промисловості. Соціально-економічна складова, заробітна плата та соціальний пакет працівників промисловості в Україні позначалися труднощами постпереводового періоду, різким зростанням цін, інфляцією, проблемами становлення національної валюти загалом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Асоціація «Одесса» // Знамя коммунизма. 1990. 16 сент.
2. Величко В. Регіональні аспекти торговельно-економічного співробітництва України з Китаєм // Вісник Харківського державного економічного університету. 2000. № 2.
3. Величко В. Ресурсная база китайской экономики // Украина – Китай: информационно-аналитическое обозрение. 2000. № 2.
4. Величко В. Економічний механізм міжрегіонального співробітництва (на прикладі Китаю) // Політика і час. 2000. № 8.
5. Визит Генерального секретаря ЦК КПСС, Председателя Президиума Верховного Совета СССР М.С. Горбачева в Китайскую Народную Республику 15-18 мая 1989 г. – Документы и материалы. Москва: Политиздат, 1989.
6. Гончарук А. Украина и Китай перед лицом вызовов XXI-го века // Украина – Китай: информационно-аналитическое обозрение. 2002. № 1 (4), спецвыпуск.
7. Гончарук А. Украина и Китай: время не ждет // Украина – Китай: информационно-аналитическое обозрение. 2000. № 2 (3), спецвыпуск.
8. Держархів Одеської області. Ф.1936. Оп.2л. Спр.1849. Арк.5-6.
9. Держархів Одеської області. Ф.1947. Оп.2л. Спр.2014. Арк.1-50.
10. Держархів Одеської області. Ф.1947. Оп.1л. Спр.2014. Арк.1-494.
11. Змієнко С. Курсом співробітництва: Одеса-Харбін // Комсомольська іскра. 1989. 28 грудня. С. 1.
12. Змієнко С. От берегов Сунгари – к Черноморью // Знамя коммунизма. 1990. 11 февр.
13. Змієнко С. Личный праздник в общем доме // Вечерняя Одесса. 1990. 1 окт. С. 2.
14. Кіктенко В.О. Нарис історії українського китаєзнавства. XVIII ст. перша половина XX ст.: дослідження, матеріали, документи. Київ, 2002. 194 с. URL: oriental-studies.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/966-02-2570-9.pdf
15. Китайці працюють в Одесі // Вісті з України. 1990. березень № 13. С. 7.
16. Курсом співробітництва: Одеса-Харбін // Комсомольська іскра. 1989. 28 грудня С. 2.
17. Нэн Вандун. Мы уже полюбили Одессу // Вечерняя Одесса. 1990. 3 сент.
18. Нікішенко В., Чумак В. Проблеми перспективного партнерства України у регіонах Далекого Сходу та Південно-Східної Азії // Стратегічна панорама. 2000. № 3-4.
19. Одеське сталепрокатне виробниче об'єднання ім. Дзержинського. Лицеві рахунки. Цех 11 (Стале-проволочний цех). 1990-1993. КНР // Держархів Одеської області. Ф.1936. Оп.2л. Спр.1849. Арк.1-50.
20. Паливода К. Зростання цін та механізм надання житла соціально вразливим категоріям населення // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: економіка. Вип. 111. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2009. С. 60-62.
21. Симин Л. «Ни-Хао!», «Здравствуйте!» // Знамя коммунизма. 1991. 2 окт. С. 2.
22. Сосюкіна О.О. Розвиток відносин України та Китаю в гуманітарній сфері: друга половина XX століття // Наукові праці. Історія. 2012. Вип.195. Т.207. С.25-29. URL: histori.chdu.edu.ua/article/download/70567/65821
23. Толстокоров В.Ф. Развитие торгово-экономических, научно-технических и культурных связей на региональном уровне – важный фактор взаимовыгодного сотрудничества // Украина – Китай: информационно-аналитическое обозрение. 1999. № 1.
24. Украина – Китай: информационно-аналитическое обозрение. 2000. № 2; № 2(3) спецвыпуск; 2002. № 1 (4) спецвыпуск, № 1 (5).
25. Хронологія грошової реформи. URL: http://zn.ua/ECONOMICS/hronologya_deneznoy_reformy.html
26. Шайда О., Матула М. Сучасні українсько-китайські зовнішньоторговельні відносини // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. 2011. Вип. 21.7. С. 216-220. URL: ntu.edu.ua/nv/Archiv/2011/21_7/216_Mat.pdf

Михайлуца Микола, Деречина Валентина *Китайці в Одесі: трудова міграція та заробітна платня в умовах становлення національної валюти (90-ті рр. XX ст.)*

У статті вперше в українській історіографії розглядаються початки трудової міграції китайських працівників на промислові підприємства півдня України, зокрема Одещини, у перші роки після нормалізації відносин між СРСР і КНР на початку 90-х рр. XX ст. Проілюстровано факти короткотермінового найму китайських працівників на Одеський сталедротовий канатний завод імені Ф.Е. Дзержинського. Здійснено аналіз фінансово-облікової звітності та заробітної плати окремих працівників, визначено купівельні та соціальні можливості китайських робітників в умовах фінансової нестабільності, становлення національної валюти у незалежній Україні. Зроблено висновки щодо тяжких умов праці, заохочування та покарання працівників зі Сходу.

Ключові слова: трудова міграція, перебудова, китайці, Одеса, сталедротовий завод, купоно-карбованець

Михайлуца Николай, Деречина Валентина *Китайцы в Одессе: трудовая миграция и заработная плата в условиях становления национальной валюты (90-е гг. XX в.)*

В статье впервые в украинской историографии рассматривается начало трудовой миграции китайских работников на промышленные предприятия юга Украины, в частности Одещины, в первые годы после нормализации отношений между СССР и КНР в начале 90-х гг. XX в.

Проиллюстрированы факты кратковременного найма китайских работников на Одесский сталепроволочный канатный завод имени Ф.Э. Дзержинского. Осуществлен анализ финансово-учетной отчетности и заработной пла-

ты отдельных работников, определены покупательные и социальные возможности китайских работников в условиях финансовой нестабильности, становления национальной валюты в независимой Украине. Сделаны выводы относительно тяжелых условий труда, поощрения и наказания работников с Востока.

Ключевые слова: трудовая миграция, перестройка, китайцы, Одесса, сталепроволочный завод, купоно-карбованец

Mykhailutsa Mykola, Derechina Valentina *Chinese in Odesa: labor migration and salary in conditions for the development of national currency (1990th)*

For the first time, the paper of Ukrainian historiography considered the beginning of labor migration Chinese workers to industrial enterprises of the south of Ukraine, in particular Odesa region, in the first years after the normalization of relations between the USSR and the People's Republic of China (PRC) in the early 90's of the XX century. The facts of the short-term are illustrated the hiring of Chinese workers on the Odesa steel wire rope plant named after F.E. Dzerzhinsky. The work were analyzed of the financial report and salaries of individual workers, determined the purchasing and social opportunities of Chinese workers in the conditions of financial instability, the formation of the national currency in the independent Ukraine.

The first labor migrants from China appeared in Odesa region in March 1990 at the industrial objects in Odesa, in particular, at the Odesa steel rolling production association named after F.E. Dzerzhinsky. A half hundred workers, on the one hand, met the need of a Ukrainian company in the deficit of worker's hands on the ecologically problematic production, on the other the Chinese leadership. Thus, provided by the qualified personnel of the People's Republic of China, that in the early 90's was at the stage of modernization.

During two years of work in Ukraine, Chinese workers learned to work professions, returned to their homeland and formed the core of skilled workers of the steel-making industry of the People's Republic of China. The social-economic component, the salary and the social package of workers from China in Ukraine were marked by the difficulties of the post-reorganization period, the rise of sharp in prices, the inflation, and the problems of the formation of the national currency in general.

Keywords: labor migration, reorganization, Chinese, Odesa, steel wire plant, coupon-ruble

Надійшла до редакції 17.02.2018 р.